

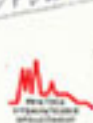

Miroslav Brož

Soukromé váčky

Heleny Petránkové

LÁSEK
Petránková Helena
... dávat k dispozici ...
... byl ...
... jednotek nastoupím ihned, jakmile ...
... rad co do místa anebo zvláštních voj. služ. zřídění.
10. srpna 1942
Petránková Helena

Miroslav Brož

Soukromé války Heleny Petránkové

**Z REPUBLIKÁNSKÉHO ŠPANĚLSKA
NA VÝCHODNÍ FRONTU**

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Ediční rada Edice Magnetka:

Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK Praha, Technická univerzita v Liberci)

Doc. PhDr. Jan Halada, Csc. (FSV UK Praha, Institut komunikačních studií)

Prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové)

PhDr. Miloslav Martinek, CSc.

JUDr. František Čermák

Copyright © Miroslav Brož, 2017

Photos © Miroslav Brož, www.zeny-bojujici.cz, 2017

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, s. r. o., 2017

ISBN (pdf) 978-80-7557-379-7

Obsah

Úvodem	7
Dětství a mládí	11
Nový život	22
Španělsko	30
Na další cestu...	41
Naděje	48
Znovu do uniformy	52
Opět mezi svými	63
Zase na frontě	66
Domov za modravými kopci	72
Cesta domů	76
Konečně v Praze	87
Chvilí na pravém místě	97
Dusno	101
Znovu v bílém plášti	115
Poslední chvíle	122
<i>Přílohy</i>	
Životopis Heleny Petránkové v datech (opis z kádrového dotazníku)	126
Vojenské hodnosti Heleny Petránkové	128
Vyznamenání Heleny Petránkové	129
Prameny a literatura	130
O autorovi	131

Úvodem

Tisíce českých a slovenských žen bojovaly po boku mužů proti fašismu na různých frontách, počínaje republikánským Španělskem a později, v letech druhé světové války, v čs. zahraniční armádě i v domácím odboji. Ojedinělý je ale případ ženy, která se střetla s projevy fašismu již na počátku třicátých let 20. století na domácí půdě, aby pak dobrovolně odešla do mezinárodních brigád ve Španělsku. Svůj boj proti nacismu zakončila v řadách 1. čs. armádního sboru v SSSR na sovětsko-německé frontě.

Takovou ženou byla plukovnice v záloze PhMr. Helena Petránková, člověk moudrý, laskavý a vážený všemi, kdo ji měli možnost poznat, ať již byli jakéhokoliv politického zaměření nebo smýšlení.

Je ale také skutečností, že po lidech, kteří prošli několika frontami a později dokonce i komunistickým žalářem, nezůstane obyčejně mnoho písemných dokladů – sem tam jen novinová zpráva, článek v tisku, vojenský dokument z archivu...

Nemá-li tedy památka na takové osudy zaniknout v zapomnění, nezbyvá nic jiného, než se opřít o vlastní poznatky a vzpomínky pamětníků, kterých je dnes již pomálu.

Přesto se bývalé spolubojovnici Heleny Petránkové z čs. jednotky v SSSR a později pracovníci Vojenského historického ústavu v Praze, paní Věře Tiché, podařilo za pomoci jejích přátel, manželů RNDr. Jiřiny Švermové-Kopoldové a plukovníka ve výslužbě Bedřicha Kopolda, shromáždit osobní výpovědi několika spolubojovníků této statečné ženy z různých úseků jejího života.

Sama Helena Petránková psala velmi nerada. Její láskou byli lidé, mezi kterými se pohybovala nejraději. Proto se prakticky nezachovala žádná korespondence, žádné deníčky ani poznámky. Své bolesti prožívala statečně v ústraní a prakticky o nich nikdo nevěděl; radosti, stejně jako všichni lidé jejího typu, slavila spolu s jinými, aniž měla potřebu se svěřovat papíru.

Sám jsem Helenu Petránkovou osobně poznal jen čtyři roky před její smrtí. Moje tehdejší představa o ženě s hodností plukovníka, nositelce mnoha válečných vyznamenání, kterou jsem očekával při své první návštěvě u ní doma, se rozplynula hned v úvodu. Vívala mě malá, příjemná žena s něžnou tváří a úsměvem.

Proto když jsem od dcery manželů Kopoldových Bedřišky přebíral dochované podklady a materiály pro tuto publikaci, znovu jsem si připomněl slova, která mně Helena Petránková napsala před více než padesáti lety, 19. května 1965: „Nerada dávám mladým dobré rady do života. Věřím, že svou věc dokážou i bez toho. Chci Vás však upozornit na jedno: Nezůstávejte na povrchu, zkoumejte vždy všechny souvislosti a nebojte se nikdy pravdy. To je podle mého soudu ve všem, a hlavně při zkoumání dějin to nejdůležitější. Není to vždy lehké.“

Životní osudy plukovnice v záloze PhMr. Heleny Petránkové jsou proto pokusem zaznamenat a zachytit svědectví o době, kdy žila a bojovala za spravedlivější uspořádání světa.

Miroslav Brož

Dne 1. září 1968 uveřejnil tehdejší deník *Rudé právo*, ústřední tiskový orgán Komunistické strany Československa, krátkou zprávu: „Zemřela soudružka Helena Petránková. Dne 30. srpna zemřela ve věku 64 let soudružka PhMr. Helena Petránková, nositelka Řádu republiky, Řádu práce, Řádu rudé hvězdy a dalších vyznamenání. V roce 1927 se stala členkou KSČ. Byla příslušnicí interbrigády a v době druhé světové války působila v čs. armádním sboru v SSSR. Po osvobození zastávala řadu stranických a veřejných funkcí.“

Je úterý 3. září 1968, dvě hodiny odpoledne. Nejen Praha, ale celá republika je již dva týdny obsazena vojsky států Varšavské smlouvy. Na poslední rozloučení s Helenou Petránkovou se schází daleko více lidí, než se vůbec může do Velké obřadní síně Strašnického krematoria vejít, a tak řada z nich stojí venku. Organizátoři pohřbu z pražské vojenské posádky se spojují se sovětským okupačním velením a vysvětlují, že smuteční obřad je připravován se všemi poctami. Vždyť zemřela důstojnice s dosud nejvyšší vojenskou hodností, kterou kdy nosila žena v československé armádě – plukovnice. Přesto znovu a znovu musejí sovětskému okupačnímu velení vysvětlovat, že na počest zesnulé se budou střílet čestné salvy. Je paradoxem té doby, že přímo proti krematoriu ve Strašnicích stojí sovětské dělostřelecké jednotky. Sovětské velení nakonec s požadavky souhlasí.

U rakve plukovnice v záloze PhMr. Heleny Petránkové stojí čestná vojenská stráž. U rakve leží až neuvěřitelně velké množství květin.

Posledního rozloučení se účastní řada tehdejších vysokých stranických a vojenských funkcionářů, spolubojovníků ze Španělska a příslušníků čs. zahraničních jednotek z východu i západu. Prezident republiky je v té hektické době zaneprázdněn, ale na pohřeb přijíždí jeho manželka, paní Irena Svobodová, s obrovskou kyticí živých květin. Mezi smutečnými hosty je i armádní generál Karel Klapálek a v té době již bývalý ministr národní obrany, armádní generál Bohumír Lomský, který se před několika dny, 22. srpna, jako jediný postavil nebojácně v uniformě plné řádů tváří v tvář důstojníkovi sovětské okupační armády před budovou Národního shromáždění v Praze.

V předních řadách je možné spatřit její bývalé představené a přátele z jednotky: generály MUDr. Engela, MUDr. Škvařila, ing. Slabého, Kužela a další. Je zde i tehdy již poslední žijící spolubojovník ze Španělska a přítel, taktéž příslušník čs. jednotek v SSSR, major v záloze Rudolf Šimáček z Břeclavi, dále její bývalý stranický představitel a spolupracovník armádní generál prof. JUDr. Jaroslav Procházka s manželkou a řada dalších spolubojovníků. Pochopitelně nechybějí ani její nejbližší přátelé, Jiřina Švermová-Kopoldová s manželem, Věra Tichá s manželem a také životní druh Markéty Novákové v době války, JUDr. Karel Markus s manželkou Soňou. Přítomni jsou i její jediní příbuzní, synovci JUDr. Hugo a ing. Oto Adamcovi (děti jejího bratra Vojtěcha, zavražděného nacisty po potlačení Slovenského národního povstání v Kremnici).

Nad rakví hovoří za pozůstalé členka čs. vlády, ministryně vnitřního obchodu Božena Macháčová-Dostálová, obřadu je přítomen i její syn, přítel a spolubojovník Alfréda Benedikta generálmajor PhDr. Jaromír Macháč. Na konci obřadu zazní československá státní hymna.

Obřad končí, ale smuteční hosté se nerozcházejí. Stojí v hloučcích, diskutují. Jsou tu snad všichni ti, kteří ji milovali. A všichni, kdo ji znali, si v duchu slibují: „Brečet nebudeme, tys to, Helenko, neměla ráda, ale budeme se snažit uchovat si v srdci tvou prostou lidskou moudrost. A nebudeme-li si s něčím vědět rady, budeme uvažovat, jak bys na našem místě jednala ty. Tak budeš s námi, v nás a naše rozhodnutí budou vždy správná.“

Urnu s popelem plukovnice v záloze PhMr. Heleny Petránkové nechal později její synovec JUDr. Hugo Adamec uložit do rodinného hrobu v Ružomberku, na němž jsou vytesána i jména všech jejích sourozenců, kteří zahynuli v době druhé světové války v koncentračních táborech.

Vraťme se ale o mnoho let zpět a připomeňme si životní cestu této útlé osoby s něžnou ženskou tváří, která prošla frontou ve Španělsku, později se v řadách čs. vojenské jednotky v SSSR zúčastnila osvobození republiky. Ženy, která poznala po řadu měsíců i komunistický žalář, a přesto jako vůbec první dosáhla vysoké vojenské hodnosti plukovnice československé armády.

Dětství a mládí

Helena Petránková, rozená Ackersmannová, se narodila 9. dubna 1904 na Oravě ve vesničce Bobrov, asi šest kilometrů od Námestova, jako nejmladší z osmi dětí. Její otec Simon Ackersmann byl hluboce věřícím ortodoxním židem. Po ovdovění zůstal sám s pěti dětmi. Žil i nadále v bídnych podmínkách na Oravě a tam se také znovu oženil. V novém manželství se mu narodily ještě další tři děti: Žofie, Josef a nejmladší Helenka. Už samotný sňatek maminky Helenky, paní Berty, svědčí o mnohém. Měla, byť byla o 22 let mladší, odvalu nejen se provdat za chudého vdovce, ale dokázala také všech jeho pět dětí přijmout za své. Simon Ackersmann se tenkrát na Oravě živil učitelováním na židovské škole, ale protože se rodina rozrůstala a učitelský úřad vynášel jen velmi málo, pořídil si nakonec v Ružomberku malou dílnu na výrobu papírových sáčků.

Byl to svérázný pán s hlavou tvrdou a neústupnou. On – hluboce věřící žid – nechodil ani do místní synagogy. Byla pro něj málo zbožná. Založil si zvláštní židovskou obec, kam chodilo nakonec asi dvacet lidí, také hluboce zbožných, neboť pro Helenčina otce nebyl nikdo dost dobrý. Jeho ortodoxní víra nepatřila žádnému směru. Těmto místním odštěpencům se říkalo jednoduše „ortodoxní obec“.

Byl to přísný tatínek, tak jako tomu v těch dobách v mnoha rodinách bývalo. Dá se předpokládat, že tak hluboce věřící člověk musel být přísný více než dost. Hlava rodiny byla osobou nekompromisní, nepřipouštějící žádných odmluv. Zdá se však, že právě tohle pro Helenku platilo nejméně. Byla benjamínkem velké rodiny, a tak jak tomu u benjamínků bývá, byla miláčkem všech jeho členů i tohoto přísného tatínka. A jestli si k tatínkovi někdo mohl dovolit něco „pusatého“, tak to byla především Helenka. Jí prostě prošlo všechno i u něho.

O židovských rodinách je známo, že čím více na ně doléhala zášť zvenčí, tím vroucnější a důvěrnější se stává jejich rodinný život. Paní domu byla však matka, které se v rodinném kruhu vzdávala hluboká úcta. Helenčin otec ctil tento krásný židovský zvyk. Vyžadoval od dětí tu nejhlubší úctu k matce a sám jako hlava rodiny byl vždy příkladem. Helenka častokrát později se smíchem vyprávěla, jak si maminka jednou při vaření bramborové polévky popletla majoránku s tabákem. Děti se pochopitelně ošklíbaly a maminka by jim snědení nepovedené polévky odpustila, ale otec ostentativně snědl plný talíř polévky, protože to vařila maminka a kritika na její adresu se zkrátka nepřipouštěla.

O Helenčině mamince víme jen tolik, že jako sirotek byla vychována u příbuzných v rodině Gebľů v Liptovském Mikuláši. Nebyla však odstrčeným sirotkem. Gebľovi Bertičku upřímně milovali pro její milou povahu a vtipnou, bystrou hlavičku. Bertička byla úplně nemajetná, a jak to tehdy bývalo, neměla ani žádné povolání. Provdání se za učitele Ackersmanna pro ni znamenalo vyřešení celého jejího budoucího postavení. Vždyť provdat se tenkrát znamenalo získat hmotné zajištění. Žena se tak stávala paní domu, hospodyní a matkou, a tím se jí dostávalo i jakéhosi společenského postavení. Moudrá mladá Bertička byla statečná a příliš si nevybírala. Vdovec s pěti dětmi jí sice nemohl zajistit žádný přepych, ale rozhodně jí poskytl to nejnutnější hmotné zabezpečení a společenské postavení, byť to byl žebříček hodně nízký.

Vše, co o této milé paní, Helenčině mamince, víme z pozdějšího vyprávění JUDr. Alice Gláznerové, nasvědčuje tomu, že až podřízená a zastíněná nekompromisní hlavou rodiny, byla větší osobností než „dokonalý“ otec. Byla velkorysejší a nejen to. Byla člověkem usměvavým, nesmírně dobrým, se smyslem pro humor a s pochopením pro dětské uličnictví. Měla jemný takt. Nevměšovala se nikdy dospívajícím dětem do soukromí. Měla nekonečnou trpělivost, bývala vždy dobře naladěná a laskavá ke svému okolí.

Helenčina maminka se ale měla co otáčet. Kromě starostí o početnou rodinu si brala na byt ještě šest až sedm studentů, pro které prala, vařila a uklízela. Plynul z toho malý příspěvek do rodinné pokladny. Jak to dokázala, když při své povaze nedovedla děti ošidit, to už se dnes nedozvíme. Kdo ví, zda někdy nedoplácela, protože ti,

co ji pamatují, vyprávějí, že všechny děti, které se kdy u ní stravovaly a užívaly jejího pohostinství, ji až zbožňovaly. V tomto hlučném, přeplněném prostředí se pohybovala Helenka. Byla živá, milovala taškařice, zapadala snadno do kolektivu dětí, zkrátka nejživější stvoření pod rodinnou střechou pana Simona a paní Berty.

Do Ružomberku přišla ve věku, kdy překračovala samostatně práh domova. Ostatně ulice v tom malém malebném městečku nebyly příliš frekventované. Děti se proháněly po ulicích, a Helenka tak poznávala okolí. Přímo naproti bydlila rodina Gláznerových, kde žila dvě děvčátka – Alice, přibližně ve věku Helenky, a teprve začínající se batolit malá Evička.

S přirozeností a samozřejmostí pro ni příznačnou vnikla Helenka prostřednictvím Alice do liberálního prostředí rodiny Gláznerových a i zde se stala jednou provždycky miláčkem všech jejích členů.

Existoval však ještě širší svět za Ackersmannovic a Gláznerovic domem, za Německou ulicí...

Už na počátku 20. století byl Ružomberok převážně slovenský, ale každý „lepší“ člověk podle místních poměrů a rakousko-uherských zvyků perfektně ovládal maďarštinu; slovensky se mluvilo jen s prostým lidem. Školy tu existovaly pouze maďarské. Helenku ale zajímalo odjakživa doslova všechno. A co teprve, když rozluštila první maďarská slovíčka v knížce! Od té chvíle, co se naučila číst, četla všechno, co jí přišlo pod ruku, a zajímalo ji vše, co se jen kde šustlo.

Svět kolem ní byl maďarskošovinistický. Nic jiného od chvíle, kdy začala rozum brát, neslyšela. Samozřejmě že ji tenkrát ani nenapadlo, že její rodina má pramálo od Svatoštěpánské koruny. Ostatně doma o těch věcech mnoho neslyšela. Otec se staral spíše o svého pánaboha a do politiky se nepletl. Tím méně Helenčina maminka, která se od rána do večera starala o to, aby udržela v čistotě a nakrmila zástup dětí. Výjimkou snad byli o hodně starší bratři Helenky – neboť ta si pamatovala, jak jednoho z nich, Vojtěcha, maminka vyprovázela do války. O událostech odehrávajících se kolem si tehdy před Helenkou povídali a vnímavé děvčátko vpíjelo do sebe onen var související s vypuknutím první světové války.

S ohromným obdivem hleděla na důležité policisty s typický-
mi rakouskými „federpuschi“ na kloboucích, s nadšením hltala
svým dětským, ještě vyjeveným pohledem chlapce ve vojenských
uniformách, které město s hudbou vyprovázelo do války. Obdivo-
vala se jejich sebevědomí, jejich – často pod vlivem většího množ-
ství alkoholu, než se slušelo – křiku o tom, že nepřítelé císaře pána
utlučou čepicemi. Naivní děvčátko sledovalo svět kolem sebe. Byl
to pomadařstělý svět, který nevěděl anebo nechtěl vědět nic o slo-
venském obrozeneckém hnutí, později ani o zahraničním odboji,
o M. R. Štefánikovi. O tom se snad jen šeptalo a ten šepot se k uším
zvidavého děvčátka nedostal.

Proto poté se stejnou citovou hloubkou prožívala velké zkla-
mání, když se dosud vítězíci císařská armáda pojednou vracela
do města v podobě mrzáků, tlukoucích děsivě dřevěnými proté-
zami o chodníky nebo skrývajících za černými brýlemi slepé oči
a ohmatávajících cestu bílou holí. To že byli ti stateční junáci, kte-
ré vyprovázelo město a na něž s takovým obdivem hleděla? Ro-
zedrané uniformy a knoflíky, které se už neleskly, chyběly anebo
visely na poslední niti. Svět se pojednou neuvěřitelně změnil. Zmi-
zeli ochránci pořádku s opeřenými klobouky, město pustlo, ztich-
lo, přikrčilo se. Jediným dědictvím z celého humbuku byli ti ubozí
zmrzačení vojáci.

Poměry se však postupně uklidňovaly, i když mnohé věci po ně-
jaký čas zůstaly tomu maďarskému šovinistickému světu nesro-
zumitelné. Chtělo to čas, než zmatení lidé pochopili, o co jde.
Do města vstoupila česká policie v jednoduchých přilbách a kabát-
cích, čeští úředníci a také čeští učitelé. To už měl Ružomberok své
první gymnázium, kam směla i děvčata.

Helenka původně vychodila první školní třídy v obecné židov-
ské škole. Protože se velice dobře učila, přešla později do měšťan-
ky k jeptiškám. To jistě jejímu zbožnému židovskému otci nebylo
dvakrát vhod, ale tenkrát pro děvčata žádná jiná škola nebyla. Exis-
tovala všeho všudy tři gymnázia, do kterých měla přístup děvčata,
a všechna byla v Budapešti. Vydržování na takové škole bylo drahé
a ostatně Helenka byla v té době ještě příliš malá na to, aby ode-
šla z domova. Ale tím, že v roce 1918 vznikla na Slovensku reál-
ná gymnázia přístupná nadaným dívkám, přešla Helenka se svou

nerozlučnou přítelkyní Alicí v roce 1919 do zahajovacího ročníku československého reálného gymnázia v Ružomberku s vyučovacím jazykem slovenským. Obě děvčata složila přijímací zkoušky a byla přijata: Helenka do šesté a mladší Alice do páté třídy gymnázia.

Nelze opomenout, že Helenka byla jediným děvčetem ve třídě. Samozřejmě, že ti malí „vládcové tvorstva“ měli tendenci děvče znemožnit. Brzy jim však bylo umožněno poznat, že „ta holka“ má dobře nabroušené zbraně. Bez námahy se výborně učila, takže leckterého představitele silného pohlaví strčila do kapsy. Pokud si moc dovolovali, pak narazili na Helenčin pohotový ostrý jazyk. A protože zakrátko zjistili, že „ta Helena Ackersmannová“ nezkaží žádnou legraci a není to žádný ženský ufnukánek, zjednala si brzy respekt a byla kolektivem nezvedené hordy kluků přijata za sobě rovnou.

Jedno z jejích uličnictví se jí však stalo osudným. Za náměstím vedla ulička, která se prudce svažovala z kopce. Vedl tudy rozbitý chodník, celý posetý vymletými kameny. V té uličce si kluci vždycy sedli na rýsovací prkna a sjížděli dolů. Helenka, která nikdy v ničem nechtěla zůstat pozadu za kluky, prohlásila, že to dokáže také. Alice se vyděsila: „Heleno, neblbni!“ Ale už bylo pozdě. Helena sjela až dolů a vážně si poškodila koleno – na celý život. Na rentgen se tehdy s takovými věcmi nechodilo. Koleno oteklo, ale lékař nařídil jen obklady. Byla to zlomenina, která se asi během čtrnácti dnů zhojila jen zdánlivě. Otok opadl a nikdo se o to dále nestaral, a tak se Helena za dva týdny přibelhala do školy.

V sextě tehdy Helena navázala i dlouhodobé přátelství s pozdějším význačným komunistickým politikem a novinářem Eduardem Urxem (narozen 29. ledna 1903 ve Velké nad Veličkou, komunistický politik, česky a slovensky píšící novinář, básník a literární kritik, mj. autor děl *Za pravdu a mír* či *Na socialistických polích*), který byl později, v době okupace, 20. dubna 1942, nacisty popraven v koncentračním táboře Mauthausen. Eda s Helenou si navzájem půjčovali knihy a stali se i velkými kamarády. Celá ta třída se tenkrát neobyčejně vydařila. Chodili spolu na výlety a Helena si ten hezký zvyk uchovala až do posledních let života. Ráda se toulala lesy a milovala přírodu.

Eduard Urx byl už v sextě výraznou osobností. Na rozdíl od děvčat chodil na katolické náboženství. Jednoho dne však prohlásil hodiny náboženství za ztrátu času a odmítl dále na výuku docházet. Potřeboval však k tomu od otce písemné potvrzení. Byl by zázrak, kdyby mu jeho velice přísný a autoritativní otec takové potvrzení dal. Chytrý Eda se však této překážky nezalekl. Našel si cestu, jak se hodinám náboženství ubránit. Začal klást panu katechetovi tak provokativní otázky, že tím podrýval víru ostatních žáků. Katecheta proto nakonec sám požádal otce, aby mu syna na hodiny náboženství neposílal. Eda tedy přestal na hodiny náboženství chodit. To Helence s Alicí nesmírně imponovalo a začaly Edu v hodinách náboženství napodobovat. Pobouřený rabín vzkázal nakonec otcům obou děvčat, aby své dcery na výuku náboženství dále neposílali.

Tou dobou dělala Helenka první krůčky směrem k nejpokrokovějšímu hnutí tehdejší doby. Škola, kde se formovaly první Helenčiny názory, stojí v Ružomberku dodnes. Po válce tam viselo ještě zažloutlé, patinou dlouhých let poznamenané maturitní tablo. Nápis nad hlavou pána s kolárkem – ředitele školy – hlásá, že se na nás dívají abiturienti státního reálného gymnázia v Ružomberku, oktávání a oktávánka... S osmnáctiletou Helenou je tam i osmnáctiletý Eduard Urx.

Jednoho dne v září 1919 se otevřely dveře ružomerské sexty a vešel nový profesor. Latinář. Nuda, opakování Ovidia. Ano, ano – Publius Ovidius Naso – Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo, sponte sua, sine lege fidem, rectumque colebat... Jsou to takové verše, které si pamatujete do hrobu, ať chcete, nebo nechcete, hexametry nenásilné, samozřejmé, zvučné, slavnostní, kouzelný rytmus, básníková vidina spravedlivého světa, sen o člověku lidském a nejlidštějším. Kdyby nebylo jen toho zoufalého překladu, té bezzubé, beznadějné tuposti gramatického rozboru! „Ne, ne, to nedělejte, tak ne...“

Profesor Martinec byl podivný latinář. Nežádal otrocký překlad a gramatický rozbor Ovidiových veršů, stačil mu výklad smyslu. Ejhle, to není jen text, ale veliká báseň! A mladá duše dovede porozumět. Profesor Martinec hovoří o básníkovi, o jeho pohnutém životě a utrpení, o jeho nesmrtelném díle. Vypravuje o režimu

otrokářského impéria. Hodiny latiny přitahují, stávají se svátkem. Profesor Martinec vypravuje i o Spartakově povstání, o síle a nepřemožitelnosti lidových mas bojujících za svobodu, o poražených regionech imperátora a o tom, že neúspěšné povstání ještě neznamená konec. Spravedlivý zápas nemůže dříve či později skončit jinak než naprostým vítězstvím.

Jednoho dne přistoupil Martinec o přestávce k Eduardu Urxovi: „Vzpomněl jsem si na vaše otázky a rád bych vám pomohl, abyste pochopil, co se dělo před staletími i nedávno a co se děje dnes. Možná, že by bylo dobře, kdybyste si nějakou maličkost přečetl. Co myslíte?“ – „Byl bych rád, pane profesore,“ odpověděl Eda. A Martinec mu podal brožuru Bohumila Šmerala *Kdož jsou a co chtějí sociální demokraté*.

Od té doby Eda hltal výklady i knihy svého latináře, půjčoval je i Heleně a ta zase pak Alici. Po strašné válce, která zahubila tolik lidí a způsobila tolik lidského utrpení, hledala přemýšlivá děvčata, jako byla Helena a Alice, nějakou cestu, jak zabránit dalším válkám a zajistit lidem lepší a spravedlivější život. Myšlenky obsažené v brožurách od profesora Martince byly pro ně přitažlivé a zdály se jim nadějeplné. V jejich uskutečnění viděla tehdy mladá děvčata svou správnou cestu do života.

V sextě šla Helena s Alicí poprvé s děvčaty a ženskými z textilky do průvodu 1. máje. Ta účast na 1. máji tenkrát vyvrcholila vážným rozhovorem s tatínkem Alice. Průvod šel Německou ulicí – a nejen šel, ale na chvíli se zde i zastavil. Děvčata s ostatními skandují hesla – proti buržoazii, proti vykořisťování, za socialismus. „Ať žije první máj!“, „Ať žije svátek pracujících celého světa!“ Otec Alice se dívá z okna a vidí, že v průvodu je i jeho dcera a její přítelkyně Helena, která je u nich více než doma. Pohlédnou na sebe. Snad mají v tu chvíli na okamžik v očích úlek. Co tomu tatínek řekne? Nedávají však na sobě nic znát a volají dále s ostatními: „Nechť zhyne starý podlý svět!“, „Ať žije první máj!“ A tatínek se klidně kouká z okna.

Po návratu nejdříve neříká nic. Je velmi chytrý a taktní. Nechá obě bláznivé holky pro své potěšení povarit ve vlastní šťávě. Nechystá se udělat ani bouřlivou scénu, ani nudné kázání. Překvapená děvčata po sobě pokukují. Že by z toho nebylo vůbec nic?

Uplyne den, dva, pak si je tatínek Alice zavolá a požádá je, aby se posadily. Jeho soud je jednoduchý a jednoznačný: „To, že jste se 1. máje zúčastnily, není žádná legrace. Je to vážná věc. S vážnými životními rozhodnutími se nežertuje. Není-li to ale vážné, jděte od toho pryč. Je-li ale vaše přesvědčení opravdové, pak si jděte svou cestou, ale vezměte na vědomí, že cesta to bude trnitá a těžká a vy ji musíte přijmout se všemi důsledky pro váš život z toho plynoucími.“

Jsou zaražené. Mají o čem přemýšlet. Dostat prostě vyhubováno by bývalo bylo snadnější. Ale své myšlenky o boji za spravedlivější svět se nevzdaly; byla v jejich srdcích už příliš hluboko, a tak si na konec obě vybraly tu těžší cestu.

Vydaly se na ni přes varování moudrého a dobrého inženýra Gláznera. Na své životní pouti plné otřesů, ran a neočekávaných zvrátů (neboť jim život připravil mnoho překvapení, kdy se divily, zač jim svět tak odplácí) si nejednou vzpomněly na slova moudrého tatínka Alice.

Zatím jsou to ovšem ještě školačky, sextánky s hlavou plnou myšlenek o odporu proti stávajícímu řádu, a mají nezkrotnou potřebu dávat to svému okolí najevo.

V neděli je na Mostové ulici korzo. Svět pokročil i v módě. Když se Helenka přiblížila dívčím létům, ženy odhalily nohy ke kolenům a ostríhaly dlouhé vlasy. Na světlo se probíjela móda charlestonová a s ní u těch nejodvážnějších chlapecké účesy. Helence a Alici to však nestačí. Dráždí je ten úpravný a navoněný svět místní smetánky, která vládne korzu. Rukavičky? Kloboučky? Zlaté doplňky? Vrací se tou dobou z výletů, kde jich byla celá parta i s kluky a mají (bože, světe, jak vypadáš!) šortky – úplně kratičké sportovní kalhoty a krásně opálená kolena, ruce i tváře. Na nohou místo střevíčků s podpatkem sportovní boty – špinavé, uprášené z cest. Ta ostuda! Pobuřují schválně důstojné korzo a mají z toho ohromnou legraci.

Smějí se na celé kolo zážitkům z hor. Dnes potkali několik bačů: „Sú oni chlapani, či sú oni dievčatá? A čo tu hľadáte? Na čo chodíte do hôr? My musíme, ale vám, hádam, netreba, nemáte tu nijakú robotu.“ Chození na výlety bylo tenkrát novinkou. Na kratší procházky ve všední den, kam se odváží i měšťané, se chodí do Hrabova. Ale Alice s Helenou se vydávají na velké pěší túry s kluky, někdy na dva i tři dny. Spí se v kolibách na seně.

Léta ubíhají a naše malá buřička pomalu dorůstá. Přišel den, kdy se vypravila k místnímu fotografovi, aby si nechala udělat obrázek na maturitní tablo. Když jej mnoho let po válce ukazovala, neopomněla nikdy ironicky podotknout: „Chcete vidět jeden telecí ksicht?“ A podala fotografii formátu osm krát šest. Buclaté tváře, trochu našpulená ústa. Rovné výrazné obočí nad mrzutě přimhouřenýma očima. Přísné a tehdy módní mikádo. Na levé straně pěšinka a na druhé straně masivní sponka, která má co dělat, aby její tmavé husté vlasy udržela.

Telecí ksicht? Vůbec ne. Fotograf se totiž namáhá. Každá slečna chce vypadat na fotografii pěkně, pokud možno o něco hezčí, než je ve skutečnosti. „Usmějte se, slečno, aspoň trochu, ukažte zoubky,“ slyšíme profesionální věty místního fotografa. A Helenina tvář odpovídá: „Vlez mi na záda, ty tajtrdlíku, vím bez tebe, že nejsem žádná Gréta Garbo. Zrovna se budu mračit a tvářit smrtelně vážně, dokonce trochu rozzlobeně, protože mi jdeš na nervy a chci to mít už za sebou. Žádné opičky, koukej to zmáčknout.“

A tak se Helenka, která se tak ráda smála, a měla dokonce pro ženu vzácnou vlastnost, že dovedla bavit jiné, tváří na své maturitní fotce nejen vážně, ale i mrzutě. Není slečinkou, která chce vypadat hezčí, než je. Je svá ve všem. Nestojí o víc, než jí dala příroda. Ani tenkrát a snad ani později neměla tušení, že její půvab je ukryt někde jinde – v její nevšední inteligenci, v jejím životním optimismu, který dovedla rozhazovat plnými hrstmi, v jejím smíchu, když se opravdu smát chtěla. A to nešlo na povel před tím upřímně se snažícím, ale profesionálně zatíženým pánem, který jí rovnal hlavu, škemral o úsměv, vylézal zpod tmavé plachty a zase zalézal zpět. Nedala si říci, a on tedy udělal osudné „cvak“ – a na fotografii nám zůstalo vážné, trochu zamračené a mrzuté děvče. To, co v ní už tenkrát bylo, fotografovi ukryla. Neboť „narychtovaná“ fotografie je vždycky falešná, je to zamrzlý okamžik, stažená tvář, ale nikdy obraz člověka, natož chytré osmnáctileté Helenky, už tenkrát zbožňované celým širokým okolím.

Helenka v roce 1922 odmaturovala jako jedna z nejlepších ve třídě.

Co teď? Kostky jsou vrženy proti její vůli. V témže roce umírá Helenčin tatínek. Svou živnost odkazuje nejstaršímu synovi s přáním, aby jeho nadaná dcera Helenka, dokud nevystuduje, byla dědicem na studiích podporována. Prostředků však bylo málo. Chtěla-li vůbec vystudovat, musela si vybrat farmacii. Bylo to proto, že její studium na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze tehdy trvalo pouhé dva roky. Helenka tuto nutnost přijala, ale přitom doufala, že se jí později podaří dokončit přírodní vědy a studovat fyziologii rostlin. Doufala, že se pak dostane buď k badatelské práci, nebo, což daleko více odpovídalo jejím povahovým vlastnostem, k práci pedagogické. Chtěla se stát profesorkou přírodních věd na střední škole. Byla daleko více typem učitelky a velice ráda dělala veřejnou práci. Měla vztah k lidem a zvláštní trpělivost vyslechnout a spoluprožít problémy jiných. Snad si to tenkrát ještě ani neuvědomovala, ale v tom spočíval její základní povahový rys.

Přijetí na studium farmacie tenkrát vyžadovalo dvouletou praxi v lékárně. Helenka tak zatím zůstala u maminky v Ružomberku a v lednu 1923 nastoupila do místní lékárně jako praktikantka. Majitelem lékárně byl pan magistr Jan Hammerschied, takto starý mládenec. Helence se tam nevedlo zle. Celé okolí brzy vystihlo její laskavé jednání s lidmi a úžasný smysl pro humor. Majitel a druhý zaměstnanec lékárně ji doslova zbožňovali a bývali by jí snesli i modré z nebe.

Vnášela do pochmurné maloměstské lékárně sluneční jas svým mládím i svou pouhou přítomností. Často budila údiv svou vzdělaností, a tím si získávala respekt. Do lékárně přinesla i novou atmosféru, která tam dříve chyběla. Smích, radost ze života a schopnost pohotově seknout ostrým jazýčkem s tou nejnevinnější tváří. Pobyt v lékárně ve funkci praktikantky se nakonec protáhl až do října roku 1925.

Svým způsobem to byla poklidná léta v tehdy ospalém Ružomberku. Pracovala, a tak měla i vlastní, i když malý příjem. Po práci mohla ale trávit čas podle své libovůle. Chodíval prý za ní nějaký mládenec z Rybárpole, který po čase odjel do Prahy na studia. Možná, že Helena už tenkrát se zaujetím pěstovala kytičky za okny maminčina domu. Nechávala poklidně ubíhat čas. Měla ho před

sebou mnoho, a protože byla stále ještě u své maminky, nic jí nechybělo. Neúnavně četla, tak jak to dělala později celý život. A snad taky snila. Jak bude studovat, osamostatní se a zařídí si život podle svého. Teď jí ale čekala Praha...

Nový život

Praha. Počátkem druhé dekády 20. století byla krásným živým městem. Po prvních letech, kdy po osvobození vládlo všeobecné nadšení a Praha stále někoho vítala a jásala, se však začaly objevovat i první náznaky zklamání. Jako po všech revolucích, co jich lidstvo pamatovalo. Lidé z měst i venkova – prostí lidé – si začínali uvědomovat, že se v jejich životě zase tak mnoho nezměnilo a že se budou muset podobně jako za císaře pána co ohánět, aby uživili své rodiny. Přicházejí první zprávy z Ruska, v řadách sociální demokracie dochází k odštěpení radikálního křídla a vzniká Komunistická strana Československa.

Do této atmosféry s malým ošuntělým kufříčkem přijíždí – ať jakkoli od přírody kurážná, v této chvíli přece jen trochu polekaná venkovská dívka. Ružomberok s jeho uličkami, dvorky, jeho náměstím, gymnáziem a Hammerschiedovou lékárnou zůstal v nedohlednu. Helena se rozhlíží po secesní dvoraně Wilsonova nádraží.

Bude ji někdo čekat na nádraží?

V těchto prvních letech po převratu není Helena jediná, kdo se chce dostat na Univerzitu Karlovu. V Praze je bytová krize a Praha je plná dychtivých studentů. Majetnější se ubytují v soukromí. V Praze je dost rodin, které si tím přivydělávají, je tu přece spousta válečných vdov a jiných žen, kterým je pronajímání pokojů studentům jedinou obživou. Ale kam se mají podít ostatní studenti, kteří na přepych soukromého ubytování nemohou ani pomyslet? Je třeba je někam umístit. Aspoň provizorně. Na Letné, na výpadovce směrem na Kladno, vznikají malé studentské koleje, pojmenované a rozdíl od těch velkých „kolonky“.

Prostředí je tu stísněné. Provizorní dřevěné stavby, malé kamrlíčky, chodbičky sotva dva kroky široké. Ale je tu to nejnnutnější. Střecha nad hlavou, možnost zatopit si v kamínkách, přihřát si něco k jídlu v kastrůlku, vyspat se ve dvou v malých místnůstkách.

Zaplaťpánbůh za to. Pro chudé studenty je to ráj. Studentská léta, ať nejhezčí v životě mladého člověka, jsou přece jen dočasná. Každý má svůj cíl, který dosáhne za tři, čtyři roky. Helenka tu má strávit dva roky. Doufá, že to bude déle. Farmacie je jen začátek. Jako každý mladý člověk, ač zaskočen novotou prostředí, trochu ztracená a rozpačitá už teď věří, že se jí podaří zde, u zdroje, na starobylé univerzitě uskutečnit svůj sen – vystudovat přírodní vědy.

Tak nejistou a polekanou a současně doufající přivádí Helenu do letenské kolonky její přítel Eduard Urx. „Porad mi, Edo, s kým mám bydlet na kolonce?“ – „Už jsem o tom přemýšlel, je tu jedna moc dobrá holka, s tou byste si rozuměly. Pojď, seznámím vás.“ Vyšli na práh dřevěného baráku. Eda přistoupil ke skupině studentů a studentek vybuchujících právě smíchem nad zdařilou pointou jakési anekdoty a poklepal na rameno štíhlému tmavovlasému děvčeti. Otočilo se, pokývlo a pohlédlo ve směru Edova ukazováčku, tedy přesně na rozpačitý úsměv přešlapující Heleny. „Tak to je Helena,“ představuje Urx „a tohle je naše Gusta.“ Tisknou si ruce: „Kodeřičová,“ říká Gusta, ale v tu chvíli Helena příjmení zapomíná. „Tak pojď, Heleno, a vůbec – chceš se mnou bydlet? Eda tě prostě přidělil a určitě se tě nezeptal, jestli chceš. Že je to tak, Edo?“ – „Není,“ odpověděla Helena. „Ptal se mě, vždyť já tu vůbec nikoho neznám. Souhlasila jsem a souhlasím, jestli chceš i ty.“ Chtěla Helena, chtěla Gusta a od toho dne spolu bydlely.

Pro Helenu to byl úplně nový svět. Na mnohé hleděla s velkým údivem, ale velmi brzo pookřála. Bylo to uvolnění z maloměstského a hyperžidovského prostředí, kterým byla v Ružomberku obklopena. Zde poznala přátelství s lidmi zcela nevšedními, jako byl například druh její spolubydlící Gusty, Julek Fučík, za kterého se později, v roce 1938, Gusta provdala (Julius Fučík, narozen 23. února 1903 v Praze, český komunistický novinář, literární a divadelní kritik a překladatel. Popraven 8. září 1943 nacisty v Berlíně. Mimo jiné autor autobiografické prózy *Reportáž psaná na oprátce*). Přízpůsobivá Helenka lehce zapadla do této družné party, a protože se přimkla k obklopující jí mládeži spíše citově, přimkla se citově i k jejím myšlenkám.

Tento nový život, který ji celou pohltil, nebyl ale příliš růžový. Všichni byli chudými studenty a měli často hlad. Bratr Helenky